

ZASTOSOWANIE METOD ROZWIJAJĄCYCH TWÓRCZOŚĆ W PRACY Z DZIECKIEM PRZEWLEKLE CHORYM

WPROWADZENIE

We współczesnych programach edukacyjnych trudno byłoby znaleźć taki, który nie zawierałby w swej treści określenia „kreatywność” lub „twórczość”. Terminy te stały się w ostatnich latach popularne nie tylko w pedagogice i psychologii ale także, a może przede wszystkim w ekonomii i biznesie, gdzie wciąż podkreśla się znaczenie kreatywności w realizacji zadań wynikających z szybko zmieniającej się sytuacji gospodarczej-rozwijającego się wolnego rynku, a szczególnie jednego z jego atrybutów tj. konkurencji. Należy również dodać, że termin ten nabrał na gruncie ekonomii także negatywnego znaczenia, co znalazło wyraz w sformułowaniu „kreatywna księgowość”. Powracając jednak do nauk humanistycznych należy stwierdzić, iż omawiane pojęcia są rozumiane w różny sposób, co może stanowić źródło poważnych nieporozumień. Dlatego problem ten wymaga przynajmniej krótkiego nakreślenia. W definicjach z zakresu psychologii najczęściej określa się twórczość poprzez wytwór posiadający walor nowości, bądź dla ludzi w ogóle, bądź jedynie dla autora¹. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z twórczością przez duże T, dostępną tylko jednostkom wybitnym, z kolei w drugim ujęciu twórczość jest w zasięgu każdego człowieka, w tym także niepełnosprawnego intelektualnie. Jednak ten sposób definiowania według niektórych autorów (Clifford, Pearlman, Newell, Shaw, Simon, MacKinnon)² jest niepełny i należy go dookreślić poprzez dodanie, iż jest to nowość ale użyteczna, a dokładniej ta, która zaspokaja określone potrzeby.

W znacznie szerszy i jakościowo inny od powyższego sposób ujmuje twórczość psychologia humanistyczna. Według zwolenników tej orientacji twórczość to styl życia charakteryzujący się permanentnym rozwojem osobowości, który z kolei jest warunkiem samorealizacji³. Wspomniany rozwój jest, jak to określił K.Obuchowski⁴ wynikiem adaptacji twórczej, czyli przystosowywania się osobowości do zdarzeń dalekich, które dopiero mogą nastąpić, które człowiek chciałby wytworzyć. Mówiąc ogólnie jest to adaptacja do

¹ J. Sołowiej, Psychologia twórczości, Gdańsk 1997.

² J. Sołowiej, op.cit.

³ J. Grochulska, Agresja u dzieci, Warszawa 1993.

⁴ K. Obuchowski, Adaptacja twórcza, Warszawa 1985.

rzeczywistości oczekiwanej, do zadań dalekich odpowiadających treści sensu życia. W związku z tym można stwierdzić, że sens życia ma charakter instrumentalny, gdyż pozwala na wybór obszaru działań i umożliwia zmiany psychiczne związane z ich realizacją.

Zaprezentowane pokrótce sposoby rozumienia twórczości znalazły swój wyraz w próbach wskazania konkretnych kierunków działań dla praktyki psychopedagogicznej. Jedną z propozycji tego rodzaju jest obrazowe ujęcie zadań stojących przed edukacją kreatywną opracowane przez M.Thanhoffer, R.Reichel i R.Rabenstein⁵.

Koncentracja na kontakt

Zamiana **R**ól

Uz **E**wnętrzanie wrażeń

Stosow **A**nie różnych mediów

Chęć i odwaga w eksperymen **T**owaniu

Akt **Y**wność

T Wórczość

Wizja **N**owych rozwiązań

Ukierunkowanie na prz **Y**szłość

Podstawowe zadania edukacji kreatywnej zawarte powyżej można zinterpretować jako: wspomaganie rozwoju skutecznego komunikowania się w relacjach społecznych; zwiększanie poziomu decentracji interpersonalnej wychowanków poprzez zamianę pełnionych przez nich ról; rozwijanie umiejętności uzewnętrzniania wrażeń za pomocą różnych środków wyrazu; stymulowanie i podtrzymywanie ciekawości poznawczej przejawiającej się jako chęć i odwaga w eksperymentowaniu; rozwijanie aktywności uczniów, co jest równoznaczne ze wzmacnianiem woli, dzięki której możliwa jest realizacja zamierzeń od początku do końca; trenowanie twórczości rozumianej tu w sposób wąski; a także ukierunkowanie na zadania odległe umożliwiające adaptację do rzeczywistości oczekiwanej. Należy zaznaczyć, że jest to tylko próba interpretacji obrazowego ujęcia kierunków edukacji kreatywnej przedstawionego przez M.Thanhoffer, R.Reichel, R.Rabenstein.

⁵ M.Thanhoffer, R.Reichel i R.Rabenstein, Nauczanie kreatywne, Lublin 1997, s.13.

PREZENTACJA

WSPÓŁCZESNE KONCEPCJE TWÓRCZOŚCI:

1) **Koncepcja Guilforda** - za myślenie twórcze odpowiada wytwarzanie *dywergencyjne* (rozbieżne), które występujące w sytuacji problemowej o wielu poprawnych rozwiązaniach.

Cechy myślenia twórczego:

- **Płynność myślenia** - zdolność do wytwarzania dużej ilości odpowiedzi w zadaniach otwartych,
- **Giętkość** - zdolność do wytwarzania odpowiedzi różnorodnych,
- **Oryginalność** - zdolność do wytwarzania odpowiedzi nietypowych, nawet dziwacznych.

2) **Modele “interakcyjne”** - twórczość jest wynikiem interakcji wielu czynników psychicznych (intelektualnych, osobowościowych, motywacyjnych) a także społecznych i środowiskowych. E. Nęcka (1986) wyróżnił strukturę złożoną z trzech zasadniczych wzajemnie ze sobą powiązanych elementów:

- 1) **motywów** (instrumentalne, zabawowe, zawodowe, kierownicze, komunikacyjne)
- 2) **umiejętności** (zakres wiedzy związany z dziedziną twórczości, techniki generowania pomysłów, umiejętności w unikaniu przeszkód)
- 3) **zdolności** (asocjacyjne, analogii, metaforyczne, transformacyjne, dokonywanie skojarzeń) [por.E.Nęcka 1992].

SPOSOBY „TLAMSZENIA” POMYSŁÓW

- Nigdy tego dotąd nie robiliśmy.....
- Już nad tym pracowaliśmy...
- To nie będzie działać....
- Tego nie ma w budżecie...
- Zbyt teoretyczne...
- Gdyby to było dobre, ktoś musiałby na to wpaść wcześniej...
- Zbyt nowoczesne...
- A któż to wymyślił...
- Bądźmy realistami...
- Poczekamy, zobaczymy...
- Nie mamy na to przepisów...
- My za to nie odpowiadamy...
- Z tym będzie tylko kłopot...

Przykład specyficznie polski:

- Amerykanie już dawno się z tego wycofali!

(por.E.Nęcka 1992)

I. NAJNIŻSZY POZIOM WYDOLNOŚCI WYSIŁKOWEJ UCZNIA

Stan zdrowia dziecka: ciężki lub dość ciężki

Główny cel pracy: maksymalne odciążenie

Program nauczania: nie realizowany

Proponowane metody nauczania - uczenia się:

podające (pokaz połączony z opisem, opowiadanie z wykorzystaniem ilustracji, przeźroczy, makiet, wyjaśnienie), **elementy metod eksponujących** (metody impresyjnej-kontakt z twórczością innych osób, metody inscenizacji z wykorzystaniem kukiełek, pacynek) [P.Majewicz 1999].

Nauczyciel powinien prowadzić zajęcia z dziećmi ciężko chorymi, ponieważ:

- nauczyciel dostarcza bodźców, które ułatwiają zaspokojenie potrzeby metabolizmu informacyjnego. Jest to istotne, ponieważ brak stymulacji jest tak samo obciążający, jak i jej nadmiar;
- codzienna obecność nauczyciela jest elementem porządkującym czas i sprawiającym, że dziecko ma poczucie włączenia w tok normalnego życia, którego podstawowym elementem jest nauka szkolna;
- obecność nauczyciela zmniejsza lęk przed konsekwencjami zbyt długiej przerwy w nauce i powrotem do macierzystej szkoły;
- nauczyciel jako osoba znacząca może odegrać ważną rolę terapeutyczną [P.Majewicz 1999].

II. POZIOM WYDOLNOŚCI WYSIŁKOWEJ UCZNIA

Stan zdrowia dziecka: dość dobry.

Główny cel pracy: aktywizowanie i harmonizowanie procesów poznawczych i emocjonalnych.

Program nauczania: nie realizowany, fragmentaryczne wprowadzanie nowych treści.

Proponowane metody nauczania - uczenia się:
metody podające (opis, opowiadanie, wyjaśnienie- z zastosowaniem szerokiej gamy środków poglądowych), **metody eksponujące** (impresyjna, ekspresyjna, inscenizacja) oraz w ograniczonym zakresie: **metody operatywne** (metoda ćwiczeń i praktycznego działania), **metody poszukujące** (pogadanka heurystyczna, zabawy symulacyjne i sytuacyjne) [P.Majewicz 1999].

III. POZIOM WYDOLNOŚCI WYSIŁKOWEJ UCZNI

Stan zdrowia dziecka: dobry.

Główny cel pracy: readaptacja do warunków szkoły
macierzystej.

Program nauczania: realizowany.

Proponowane metody nauczania - uczenia się:
podające (opis, opowiadanie, wyjaśnienie),
poszukujące (pogadanka heurystyczna, dyskusja,
klasyczna metoda problemowa, zabawy
symulacyjne, sytuacyjne, giełda pomysłów, w
ograniczonym zakresie gry dydaktyczne i
komputerowe), **waloryzacyjne** (metoda impresyjna,
inscenizacji, ekspresyjna), **operatywne** (metoda ćwiczeń:
teoretycznych i praktycznych oraz ruchowych,
w ograniczonym zakresie - metoda praktycznego
działania) [P.Majewicz 1999].

Metody stymulujące twórczość w zakresie ćwiczeń ruchowych – polegają na samodzielnym gromadzeniu doświadczeń ruchowych i obejmują spontaniczne zabawy i ćwiczenia, opowieści ruchowe oraz zadania ruchowe otwarte. Istotą omawianych metod jest tworzenie nowych, oryginalnych ruchów, angażujących wyobraźnię i fantazję ruchową dzieci. Zaliczamy do nich (K. Właźnik i W. Gniewkowski 1990)

1. Metodę **opowieści ruchowej** – polega ona na tym, że nauczyciel działa na wyobraźnię dziecka, oryginalną tematyką opowiadania, skłaniając je do odtworzenia ruchem treści opowiadania.
2. Metodę **gimnastyki twórczej** (ekspresyjnej) **R. Labana** – inaczej zwaną metodą improwizacji ruchu. Daje ona nauczycielowi dużą swobodę wyboru zadań ruchowych. W tej metodzie nauczyciel wyjaśnia dzieciom, co mają robić, ale jak to zrobią wynika już z inwencji twórczej dzieci, ich pomysłowości, fantazji, doświadczeń ruchowych.

3. Metodę **pracy szkolnej C. Orffa** – założeniem tej metody jest rozwijanie kultury fizycznej dziecka w ścisłej korelacji z muzyką (rytmem) oraz kulturą żywego słowa. Głównym zadaniem i celem tej metody jest wyzwolenie u dzieci tendencji do samoekspresji i rozwijania inwencji twórczej.

4. Metodę **gimnastyki rytmicznej A.M. Kniesów**- jest to rodzaj gimnastyki twórczej, utanecznionej. Podczas zajęć stosowane są nietypowe przybory w większości przypadków zrobione własnoręcznie przez dzieci. W tej metodzie ogranicza się do minimum mówienie w czasie zajęć. Rola nauczyciela polega na demonstracji ruchu i wzbogaceniu go muzyką, instrumentem perkusyjnym oraz przyborami.

Techniki twórczego rozwiązywania problemów:

1. Burza mózgów

2. Technika 635 – polega na szybkim zgłaszaniu rozwiązań, pomysłów. Nowe, niekonwencjonalne, a nawet „szalone” pomysły czynią technikę bardzo atrakcyjną dla dzieci. Kolejne cyfry oznaczają:

- 6 –liczbę osób lub grup,
- 3 –liczbę rozwiązań (pomysłów),
- 5 –liczbę tzw. rundek.

3. Technika rybi szkielet (schemat przyczyn i skutków, schemat Ishikawy) - służy do identyfikacji czynników odpowiadających za powstanie problemu. Na modelu przypominającym rybi szkielet nauczyciel wpisuje na głowie ryby nazwę problemu, a dzieci za pomocą „burzy mózgów” ustalają główne czynniki, które mogą stanowić powód danego skutku i wpisują je w ości. Na koniec dzieci wybierają najistotniejsze powody i wyciągają wnioski.

4. Technika trójkąta – istota metody ogranicza się do zdefiniowania problemu i wyszukiwania rozwiązań, które by usunęły przyczyny podtrzymujące sytuację problemową. Trójkąt odwrócony wierzchołkiem do dołu symbolizuje problem,

który z jednej strony ma swoje przyczyny – siły podtrzymujące, a z drugiej – siły hamujące przyczyny.

5. Technika sześć myślących kapeluszy - szczególnie przydaje się tam, gdzie uczniowie muszą współpracować ze sobą i zgodnie ze swoimi predyspozycjami brać udział w rozwiązywaniu problemów. Myśli i poglądy przedstawiane są w sposób bardzo uporządkowany, co zwiększa szansę wypracowania większej liczby korzystnych rozwiązań. Kapelusze: 1. Biały – symbolizuje fakty. 2. Czerwony – to emocje (intuicja, pierwsze wrażenie, przeczucia). 3. Czarny – to pesymizm (zauważanie wad, niedociągnięć, braków i zagrożeń). 4. Żółty – to optymizm (emanuje chęcią działania, pokonywania trudności i operatywnością) 5. Zielony – to możliwości (nowe koncepcje i rozwiązania) 6. Niebieski – to organizator (kontroluje proces myślenia i dyskusji).

6. Dywanik pomysłów - jest to dyskusja połączona z wizualizacją. W trakcie dyskusji, prowadzonej w małych grupach, uczniowie tworzą plakaty, przyczepiając do dużego arkusza papieru kartki ze swoimi propozycjami (pomysłami) tworząc „dywanik”.

Aktywność twórcza w matematyce – metoda „kruszenia”

Tworzenie nowych obiektów jest możliwe dzięki kruszeniu istniejących. Obiektem takim może być zadanie tekstowe. Proces „kruszenia” rozpoczyna się zawsze od tzw. **zadania bazowego**. Jest to zadanie, które jest najczęściej *złożone, otwarte, niestandardowe i nie posiada nigdy pytania*. Na początku proponuje je nauczyciel, a później uczniowie. Tematyka zadań powinna łączyć się z przeżyciami dzieci, a dane powinny dość precyzyjnie odzwierciedlać rzeczywistość (wielkości danych, ich zależności, aktualności) i zainteresowania uczniów.

Sposoby „kruszenia” zadań tekstowych:

- zwiększenie lub zmniejszenie liczby danych i ich wartości,
- zastępowanie danych innymi,
- zmianę miejsca danych,
- wprowadzanie nowych związków i zależności,
- uszczegóławianie lub uogólnianie zadania itp. (Hanisz 1990).

WYBRANE PROGRAMY I SCENARIUSZE ZAJĘĆ
Z ZAKRESU WSPOMAGANIA ROZWOJU TWÓRCZOŚCI
U DZIECI I MŁODZIEŻY

Nęcka E. ,*Trening twórczości*, Polskie Towarzystwo Psychologiczne,
Olsztyn 1992

Thanhoffer M. ,Reichel R., Rabenstein R., *Nauczanie kreatywne*,
Wydawnictwo KLANZA, Lublin 1997

Borzęcki A., Okraszewski K., Rakowiecka B., Szmidt K.J.,
Dobrołowicz W., *Porządek i przygoda*, WSiP, Warszawa 1996

Szmidt J.K. i Bonar J. , *Program edukacyjny ŻYWIOŁY-lekcje
twórczości w nauczaniu zintegrowanym*, WSiP, Warszawa 1998

Majewicz P., *Wspomaganie rozwoju twórczego myślenia dzieci
w młodszym wieku szkolnym*, [w:] W. Pilecka, P. Majewicz, A.
Zawadzki, *Wspomaganie psychospołecznego rozwoju dzieci
niepełnosprawnych somatycznie*, Wydawnictwo Edukacyjne - Kraków
1999